

KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINI O'RGANISH HAMDA FUQAROLARNING IJTIMOIIY, SIYOSIIY VA IQTISODIIY HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING MUHIM VAZIFALARI

Kulmuratova Suale

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Qonliqo'l
tumani 20-sonli maktabi
huquqshunoslik fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Demokratik fuqorolik jamiyatni qurishni maqsad qilib qo'ygan har qanday davlatning demokratlashuviga xos xususiyatlarni ko'rsatuvchi shartlaridan biri-inson huquq va erkinliklarining qonunlarda to'liq belgilanishi hamda ularning ta'minlanishi uchun shartsharoitlarning yaratilishi bilan belgilanadi. O'zbekistonda huquqiy demokratik davlatni qurishdan asosiy maqsad – ushbu davlatda yashovchi har bir fuqoroning huquq va erkinliklarini to'la ta'minlashdan iboratdir.

Kalit so'zlar. Fuqarolik burchlari, siyosiy huquqlar, iqtisodiy huquqlar, erkinliklar,

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, ijtimoiy manfaatlar, huquqiy himoya, ijtimoiy ko'nikmalar. Mamlakatimiz o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach, rivojlangan huquqiy demokratik davlatni barpo qilish va adolatli fuqorolik jamiyatni shakllantirish yo'lini tanladi. O'z istiqloq va erkin rivojlanish yo'lini tanlab olgan O'zbekistonda qisqa davr ichida insonning huquq va erkinliklarini amalga oshirish yo'lida diqqatga sazovor ishlar qilindi. Inson manfaatlarini taminlash davlatimizning eng ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. Mamlakatimizda insonning huquq va erkinliklari to'g'risida 100 dan ortiq qonunlar, 200 dan ortiq qonunosti aktlar qabul qilindi. Shu sababli ham yangi O'zbekiston sharoitida yangi tahrirdagi Konstitutsiya eng muhim jihatlari inson, uning hayoti, erkinligi, qadr-qimmat, daxlsiz huquqlari va manfaatlarini ta'minlash, erkin va adolatli fuqarolik jamiyatini rivojlantirish hamda demokratik huquqiy davlat qurish bilan bog'liq o'zgarishlar bilan muhim ahamiyatga ega.

Binobarin, davlat faoliyati qonun ustuvorligi asosida amalga oshirilishini ta'minlash uchun Konstitutsiyaning oliy yuridik kuchga egaligi hamda uning to'g'ridan-to'g'ri amal qilishi belgilanib qo'yildi hamda inson huquq va erkinliklari xalqaro huquq va Konstitutsiya normalariga muvofiq kafolatlandi. Bu borada ayniqsa, yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda ijtimoiy davlat prinsiplariga oid normalarning yanada mustahkamlanishi, xususan, sifatli ta'lim va tibbiy xizmat ko'rsatish, ijtimoiy ehtiyojmand qatlamni qo'llab-quvvatlash, munosib mehnat sharoiti va adolatli ish haqi

tizimini yaratish, ishsizlikdan himoyalaniş, uy-joyga ega bo'lishga qaratilgan qoidalar bilan yanada takomillashtirilishi bilan bog'liqdir. Shu bilan birga, inson huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish davlatning konstitusiyaviy majburiyati sifatida belgilanishi, erkin bozor mexanizmlarini joriy qilish, sog'lom raqobat va xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq yangi qoidalar ham yangi tahrirdagi Asosiy qonunimizda mustahkamlab qo'yildi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada barchaning – bir tomondan davlat va uning organlari tizimi, ikkinchi tomondan inson, fuqaro va jamiyatning huquq va majburiyatlari aniq va lo'nda qilib, hamma uchun tushunarli tarzda bayon etilganligi O'zbekistonning yanada barqaror bo'lishiga va har qanday tahdidlarga qarshi ishonchli qalqon bo'la olish qobiliyatini mustahkamlashga asos bo'ladi. Aynan yuqorida keltirilgan asoslarni inobatga olgan holda Konstitutsiyamizda fuqarolarning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy huquqlari, jamiyat rivojlanishining strategik yo'nalishlari, boshqaruvning adolatli va demokratik prinsiplari, shuningdek ma'naviy qadriyatlarimiz asoslari kafolatlab qo'yildi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 14-moddasiga ko'ra, "Davlat o'z faoliyatini inson farovonligini va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida qonuniylik, ijtimoiy adolat va birdamlik prinsiplari asosida amalga oshiradi", deb belgilab qo'yildi. Bu bilan Konstitutsiyamizda ilk marotaba "ijtimoiy birdamlik" tushunchasi belgilandi. Ijtimoiy birdamlik – ijtimoiy davlatning muhim belgisi sifatida jamiyatni birlashtiradigan va mustahkamlaydigan, insonlarni umumiy maqsad yo'lida safarbar qiluvchi, insonlar o'rtasida o'zaro bog'liqlikni ta'minlashga qaratilgan munosabatlar, jamiyatni birgalikda rivojlantirish prinsipidir.

Mazkur prinsip jamiyat hayotida tinchlik, millatlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik, do'stlik va hamjihatlik tuyg'usini mustahkamlashga, umumxalq manfaatlarini yuzaga chiqarishga, pirovardida odamlar o'rtasida ijtimoiy birdamlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Inson va fuqarolarning huquqlari kafolatlari ichida fuqarolarning teng huquqliligi tamoyili alohida o'rin tutadi. Konstitutsiyamizning 19-moddasiga muvofiq, "O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar".

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2022 yilning 20 iyuni kuni Konstitusiyaviy komissiya bilan uchrashuvda ta'kidlaganidek: "Insonning qadr-qimmati, asosiy huquq va erkinliklari daxlsiz, ajralmasdir, ular har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi". Huquqiy demokratik davlatda insonning qadr-qimmati, asosiy huquq va erkinliklarining daxlsizligi, ajralmasligini belgilash bilan bir qatorda, ularni har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli ekanligining tan olinishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni shu maqsadda yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz 19-

moddasida inson huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi, degan muhim qoida belgilandi.

Ushbu qoida bilan insonning asosiy, tabiiy va ajralmas huquqlarini ta'minlash davlat va jamiyatning eng asosiy vazifasi sifatida Konstitutsiya darajasida mustahkamlab qo'yildi. Mazkur huquqlarga yashash huquqi, erkinlikka bo'lgan huquq, shaxsiy va uy-joy daxlsizligi, boshpana huquqi, mulk huquqi, sud himoyasiga bo'lgan huquq, so'z va e'tiqod erkinligi huquqi, erkin harakatlanish, yashash joyini tanlash, fuqarolikka ega bo'lish, mehnat qilish huquqi, bilim olish huquqi, tibbiy huquq va boshqa shu kabilar kiradi. Insonning huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'lishi O'zbekiston a'zo bo'lgan inson huquqlariga oid 80 dan ortiq xalqaro hujjatlarda belgilangan. Ular orasida umume'tirof etilgan inson huquqlari bo'yicha BMTning 7 ta asosiy shartnomasi va ularga qo'shimcha protokollar, YuNESKO, Xalqaro mehnat tashkilotining xalqaro konvensiyalari, xalqaro gumanitar huquq konvensiyalari, EXHTning "Insoniylik mezonlari" hujjatlari, shuningdek, Islom hamkorlik tashkiloti, MDH kabi mintaqaviy tashkilotlarning hujjatlari milliy qonunchilikni yanada takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon tajrbasiga nazar tashlaydigan bo'lsak insonning huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi degan norma Ispaniya, Italiya, Sloveniya, Chexiya konstitutsiyalarida belgilangan.

Inson huquqlari har bir insonga tegishli bo'lgan, uning yashash joyi, millati, jinsi, etnik kelib chiqishi, tanasining rangi, dini, tili va boshqa belgilaridan qat'i nazar, ajralmas, o'zaro bog'liq huquqlar va erkinliklardir. Inson huquqlari qadr-qimmat, adolat, tenglik, hurmat va mustaqillik kabi umumiy qadriyatlarga asoslanadi. Ushbu qadriyatlar konstitutsiyalar, qonunlar va xalqaro shartnomalar bilan himoya qilinadi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz loyihasining 20-moddasida ilk bor "Insonning huquq va erkinliklari bevosita amal qiladi", degan to'g'ridan-to'g'ri qo'llaniladigan muhim norma mustahkamlab qo'yildi.

Insonning asosiy huquq va erkinliklarining bevosita amal qilishi deganda, shaxsning Konstitutsiyaga bevosita asoslanib, barcha qonuniy vositalardan foydalangan holda ularni himoya qilish imkoniyati tushuniladi. Inson asosiy huquq va erkinliklarining bevosita amal qilishi ularni to'laqonli amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur norma, bir tomondan, shaxsning huquqiy maqomini mustahkamlash, kengaytirish va rivojlantirishni va ikkinchidan, shaxsning huquqiy himoyasi mexanizmini takomillashtirishni ta'minlaydi. Inson huquqlarining bevosita amal qilishi prinsipining umumqabul qilingan ta'rifi bo'lmasada, asosan inson huquqlarining amal qilishi alohida qonun, qoida qabul qilishga yoki maxsus organ tuzishga bog'liq bo'lmasligini nazarda tutadi. Shundan kelib chiqib, ushbu prinsip konstitutsiyaviy norma sifatida belgilanishi quyidagi imkoniyatlarni yaratadi: birinchidan, fuqarolarimiz uchun o'z huquqlarini bevosita himoya qilish imkoniyatini

beradi; ikkinchidan, sudlar inson huquqlari himoyasiga oid muayyan ishlarni ko'rayotganda Konstitutsiyadagi inson huquqlariga oid normalarni to'g'ridan-to'g'ri qo'llash imkoniyatini yaratadi; uchinchidan, barcha darajadagi davlat tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va ularning mansabdor shaxslari o'z faoliyatida inson huquqlariga bevosita amal qilish qoidasiga rioya qilishi shartligini yana bir bor eslatib turadi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz loyihasining 20-moddasida "Insonning huquq va erkinliklari qonunlarning, davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, ularning mansabdor shaxslari faoliyatining mohiyati va mazmunini belgilaydi", degan norma mustahkamlanmoqda. Insonning huquq va erkinliklari qonunlar, davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatining mazmunini belgilashi haqida konstitutsiyaviy normaning ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

birinchidan, insonning huquq va erkinliklari bevosita amal qilishi deganda, avvalo, insonning huquqlari qonunchilik hujjatlarida to'liq belgilanishi, shu asosda huquqni qo'llovchi vakolatli organlar va mansabdor shaxslar o'z faoliyatini tashkil etishi hamda sudlar odil sudlovni amalga oshirishda qonun talablaridan kelib chiqqan holda inson huquqlarini himoya qilishi nazarda tutiladi; ikkinchidan, insonning har bir konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari davlat va fuqaro o'rtasidagi huquqiy munosabat mazmunini belgilab beradi. Ya'ni ushbu normalarni amalda ta'minlash, muhofaza etish davlat organlariga majburiyat sifatida yuklanadi. Shu asnoda fuqarolarning huquq va erkinliklari kengayib, ularning manfaatlari to'laroq ifoda etilishiga erishiladi. Mazkur norma fuqarolarning huquq va erkinliklarini oliy darajada kafolatlab, Konstitutsiyaning insonparvar tabiatini kuchaytiradi. Shuningdek, davlat organlari va mansabdor shaxslarning faqat va faqat fuqarolarning manfaatlarini ko'zlab faoliyat ko'rsatishining ishonchli huquqiy asosi bo'lib, har bir fuqaro uchun munosib turmush sharoiti, malakali tibbiy xizmat ko'rsatish, sifatli ta'lim, ijtimoiy himoya tizimi, sog'lom ekologik muhit yaratib berishga xizmat qiladi.

Yillar o'tgan sayin Konstitutsiyamizning mukammalligi, hayotiyliigi, uning kelajakning ham talablariga javob bera olishi isbotlanmoqda. Bu esa istiqbolning ilk yillarida Asosiy qonunni yaratish yo'lida amalga oshirilgan ulkan va mashaqqatli mehnat samarasidir. O'tgan davr ichida nimaga erishgan bo'lsak Konstitutsiya asosida amalga oshirildi, uning normalariga amal qilgan holda erishdik. Konstitutsiyaning 22-moddasida davlat o'z hududida ham, uning tashqarisida ham o'z fuqarolarini huquqiy himoya qilishi va ularga homiylik ko'rsatishi, 23-moddasida respublika hududida chet el fuqarolarining va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning huquq va erkinliklari xalqaro huquq normalariga muvofiq himoyalaniishi kafolatlab qo'yildi. Konstitutsiyamizda insonning shaxsiy huquq va erkinliklari ham o'z ifodasini topgan bo'lib,

VII bobda mustahkamlab qo'yilgan. Xususan 25-moddada insonning ajralmas huquqi hisoblangan yashash huquqi kafolatlangan bo'lib, inson hayotiga suiqasd qilish

eng og‘ir jinoyat ekanligi belgilab qo‘yilgan. Chunki, inson va fuqaroning asosiy huquq va erkinliklari tizimida yashash huquqi, nafaqat huquqning har kimga tug‘ilganidan boshlab tegishliligi va ajralmas ekanligi, balki insonning Konstitutsiyada berilgan va kafolatlangan hamda qonunlar va boshqa huquqiy hujjatlar tomonidan himoya qilinadigan barcha mavjud huquq va erkinliklarga ega bo‘lishning dastlabki sharti va garovi hisoblanadi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 28-moddasida gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi, sudlanuvchining huquqiy himoyasini kuchaytirishga qaratilgan normalar belgilab qo‘yildi, ya‘ni ushbu belgilangan normaga muvofiq, “aybdorlikka oid barcha shubhalar, agar ularni bartaraf etish imkoniyatlari tugagan bo‘lsa, gumon qilinuvchining, ayblanuvchining, sudlanuvchining yoki mahkumning foydasiga hal qilinishi kerak”. Ushbu belgilangan normaga muvofiq, shaxsni aybli ekanligiga oid har qanday shubhalar, shuningdek ayblash uchun etarli bo‘lmagan ma‘lumotlar asosida shaxsni javobgarlikka tortish mumkin emas. Bunday holatda isbotlanmagan ayb aybsizlikka teng deb hisoblanadi.

Shuningdek, yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning ushbu moddasiga binoan endilikda hech bir fuqaro jinoyatchiga qarindoshligi tufayli ma‘lum bir cheklovlar uchramaydi. Shu vaqatgacha bilamizki, agar kimningdur qarindoshi sudlangan bo‘lsa ishga qabul qilmaslik, yuqori lavozimga ko‘tarila olmaslik holatlari kuzatilar edi, endilikda esa belgilangan ushbu normaga muvofiq bunday cheklovlar bartaraf qilindi.

Shaxs o‘ziga doir ma‘lumotlarni himoya qilishi uning shaxsiy huquqlaridan biri hisoblanadi va mazkur huquq davlat tomonidan ta‘minlanishi kerak. Shu munosabat bilan yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 31-moddasida “Har kim o‘z shaxsiga doir ma‘lumotlarning himoya qilinishi huquqiga, shuningdek noto‘g‘ri ma‘lumotlarning tuzatilishini, o‘zi to‘g‘risida qonunga xilof yo‘l bilan to‘plangan yoki huquqiy asoslarga ega bo‘lmay qolgan ma‘lumotlarning yo‘q qilinishini talab qilish huquqiga ega”, degan qat‘iy norma belgilab qo‘yildi.

Inson qadri ulug‘lanayotgan Yangi O‘zbekistonda shaxs bilan bog‘liq bo‘lgan ma‘lumotlarni himoya qilish bo‘yicha chinakam yangi davr boshlandi. Jumladan, 2019 yilda qabul qilingan “Shaxsga doir ma‘lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun buning yorqin tasdig‘idir. Unga ko‘ra, shaxsga doir ma‘lumotlardan foydalanishga ruxsat olgan shaxslar ushbu ma‘lumot egasining roziligisiz shaxsga doir ma‘lumotlarni uchinchi shaxslarga oshkor etmasligi va tarqatmasligi shart. Shaxsga doir ma‘lumotlar sifatida insonning bevosita o‘ziga taalluqli bo‘lgan elektron yoki qog‘ozda qayd etilgan ma‘lumot tushuniladi. Masalan, shaxsning familiyasi, ismi, otasining ismi, tug‘ilgan yili va joyi, kasbi, fuqaroligi, ma‘lumoti, oilaviy ahvoli, ish joyi, yashash manzili, oila a‘zolari, salomatligi, ijtimoiy ahvoli, partiyaviyligi, harbiy xizmatga aloqadorligi kabi ma‘lumotlar ular sirasiga kiradi.

Ilmiy salohiyati yuksak bo'lgan yoshlar mamlakatimiz poydevorini mustahkamlaydi. Shu boisdan ta'limga bo'lgan e'tibor yanada kuchaytirilmoqda. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda ham aynan shu jihatlarni hisobga olgan holda ta'lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan bir qancha normalar belgilab qo'yildi. Buni biz Konstitutsiyamizga kafolatlangan 50, 51, 52-moddalar misolida ko'rishimiz mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 109-moddasiga O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi tomonidan fuqarolarning va yuridik shaxslarning muayyan ishda sud tomonidan ularga nisbatan qo'llanilgan qonunning Konstitutsiyaga muvofiqligini tekshirish haqidagi shikoyatlarini ko'rib chiqilishi belgilab qo'yildi.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, jismoniy va yuridik shaxslar Konstitutsiyaviy sudga ko'rib chiqish uchun masalalar kiritish huquqiga ega emasligiga qaramasdan so'nggi yillarda ular tomonidan ko'plab murojaatlar kelib tushmoqda. Jumladan, 2013-2018 yillarda Konstitutsiyaviy sudga jismoniy va yuridik shaxslardan jami 2 ming 650 ta murojaat kelib tushgan. Bu esa, jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan qonunchilik hujjatlari ustidan konstitutsiyaviy nazoratni amalga oshirishda ishtirok etishga bo'lgan talab va ehtiyoj yuqori ekanligini ko'rsatmoqda.

-Ijtimoiy huquqlar

Ijtimoiy huquqlar fuqarolarning jamiyatda to'laqonli va xavfsiz yashashini ta'minlash uchun berilgan huquqlardir. Ushbu huquqlar fuqarolarning ijtimoiy himoyaga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida quyidagicha belgilangan:

1. Mehnat Huquqi: Har bir fuqaroning mehnat qilish huquqi, tanlagan faoliyati bo'yicha mehnat shartnomasini tuzish, adolatli ish sharoitlariga ega bo'lishi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 37-moddasida belgilangan. Fuqarolarni mehnat qilish sharoitlarini yaxshilash, mehnatni muhofaza qilish va mehnat qonunchiligini takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi.

2. Dam olish huquqi: Fuqarolarning dam olish va bo'sh vaqtga ega bo'lish huquqi ham 37-moddada keltirilgan. Mehnatkashlar haftalik ish vaqtining qisqartirilganligi, yillik pullik ta'til va dam olish kunlariga ega bo'lishlari lozim.

3. Sog'liqni saqlash huquqi: Har bir fuqaroning sog'lig'ini saqlash va tibbiy yordam olish huquqi 40-moddada belgilangan. Sog'liqni saqlash tizimi davlat tomonidan moliyalashtiriladi va fuqarolarga bepul tibbiy xizmat ko'rsatiladi. Tibbiyot muassasalari va xizmatlari har bir fuqaroning sog'lig'ini yaxshilash va saqlash uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

4. Ta'lim olish huquqi: Fuqarolar bepul umumiy ta'lim olish huquqiga ega.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 41-moddasida har bir fuqaro ta'lim olish huquqiga ega ekani belgilangan. Ta'lim olish tizimi davlat tomonidan

molialashtiriladi va barcha bosqichlarda bepul ta'lim olish imkoniyati yaratiladi. Ta'limning turli bosqichlari, jumladan, maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim davlat tomonidan ta'minlanadi.

5. Ijtimoiy himoya huquqi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 39-moddasida keltirilganidek, har bir fuqaro keksayganda, mehnat qobiliyatini yo'qotganda, shuningdek, boquvchisini yo'qotganda yoki ishsizlik, kasallik va nogironlik sababli ijtimoiy himoyaga ega bo'lish huquqiga ega. Ijtimoiy himoya tizimi davlat tomonidan molialashtiriladi va har bir fuqaro uchun kafolatlanadi.

-Siyosiy Huquqlar

Siyosiy huquqlar fuqarolarga davlat boshqaruvida ishtirok etish, saylovlarda ovoz berish, siyosiy partiyalar tashkil qilish va ularga a'zo bo'lish huquqlarini beradi. Bu huquqlar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida quyidagicha belgilangan:

1. Saylov huquqi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 117-moddasida har bir fuqaroning saylash va saylanish huquqi belgilangan. Saylovlarda ishtirok etish huquqi konstitutsiyaviy huquq bo'lib, fuqarolar davlat boshqaruv organlariga va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlariga saylash va saylanish huquqiga ega.

2. Davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqi: 32-moddada fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida ishtirok etish huquqi kafolatlanadi. Bu huquq fuqarolarni davlat boshqaruvida faol ishtirok etish, jamoat tashkilotlarida ishlash, davlat organlari va muassasalarida faoliyat ko'rsatish imkoniyatini beradi.

3. So'z va matbuot erkinligi: Har bir fuqaroning so'z erkinligi va matbuot erkinligi 29-moddada kafolatlangan. So'z erkinligi fuqarolarning o'z fikr-mulohazalarini erkin ifoda etish, matbuot va axborot vositalarida o'z fikrlarini yoritish huquqini ta'minlaydi.

4. Assotsiatsiya erkinligi: Fuqarolar siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari va kasaba uyushmalarini tuzish va ularga a'zo bo'lish huquqiga ega (34-modda). Bu huquq fuqarolarni o'z manfaatlarini himoya qilish va davlat boshqaruvida faol ishtirok etish imkoniyatini beradi.

-Iqtisodiy Huquqlar

Iqtisodiy huquqlar fuqarolarga mulk egaligi, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish, iqtisodiy resurslardan foydalanish huquqlarini beradi. Ushbu huquqlar

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida quyidagicha belgilangan:

1. Mulk huquqi: Har bir fuqaroning mulk huquqi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 36-moddasida belgilangan. Bu moddaga ko'ra, fuqarolar mulkdan foydalanish va uni boshqarish huquqiga ega. Mulk huquqi davlat tomonidan himoya qilinadi va fuqarolar o'z mulklarini ixtiyoriy ravishda boshqarish, sotish, ijaraga berish va boshqa operatsiyalarni amalga oshirish huquqiga ega.

2. Tadbirkorlik huquqi: 42-moddada har bir fuqaroning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish huquqi kafolatlangan. Fuqarolar o'z bizneslarini boshlash, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish va iqtisodiy resurslardan foydalanish huquqiga ega.

3. Foyda olish huquqi: Fuqarolar ishlab chiqarishdan, tijorat faoliyatidan va boshqa qonuniy yo'llar orqali foyda olish huquqiga ega (37-modda). Bu huquq fuqarolarga o'z mehnatlari natijasidan manfaat ko'rish, iqtisodiy faoliyat orqali daromad olish imkoniyatini beradi.

4. Iqtisodiy xavfsizlik: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 53-moddasida davlat iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga majbur ekani belgilangan. Bu huquq fuqarolarni iqtisodiy barqarorlik va xavfsizlik sharoitida yashash, iqtisodiy resurslardan foydalanish va iqtisodiy qiyinchiliklardan himoya qilish imkoniyatini ta'minlaydi.

-Fuqarolarning Huquqiy Himoyasi

Fuqarolarning huquq va erkinliklari davlat tomonidan himoya qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 44-moddasida fuqarolar o'z huquqlari va erkinliklarini himoya qilish huquqiga ega ekani belgilangan. Har bir fuqaro sud orqali o'z huquqlarini himoya qilish imkoniyatiga ega. Fuqarolar sud tizimi orqali o'z huquqlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarga qarshi kurashish va adolatni tiklash imkoniyatiga ega.

Fuqarolar o'z huquqlarini himoya qilish uchun turli vositalardan foydalanishi mumkin, jumladan:

1. Sud Tizimi: Fuqarolar o'z huquqlarini himoya qilish uchun mahalliy va yuqori sud organlariga murojaat qilish huquqiga ega. Sudlar fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, qonuniylikni tiklash va huquqbuzarliklarga qarshi kurashish uchun xizmat qiladi.

2. Advokatlar Xizmati: Fuqarolar advokatlar xizmatidan foydalanib, o'z huquqlarini himoya qilishda yuridik yordam olishlari mumkin. Advokatlar fuqarolarga huquqiy masalalarda maslahat berish, sud ishlarida himoya qilish va huquqiy hujjatlarni tayyorlashda yordam beradi.

3. Ombudsman Institutlari: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda faoliyat yuritadi. Ombudsman fuqarolarning huquqlarini buzilishiga oid shikoyatlarni ko'rib chiqadi va ularni hal etishda yordam beradi.

4. Jamoat Tashkilotlari va Nodavlat Notijorat Tashkilotlari (NNTlar): Fuqarolar huquqiy himoya va ijtimoiy yordam olish uchun turli jamoat tashkilotlari va NNTlarga murojaat qilishlari mumkin. Ushbu tashkilotlar fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarga qarshi kurashish va huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan tadbirlarni amalga oshiradi.

XULOSA

Fuqarolarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy huquqlari va manfaatlari davlatning asosiy vazifalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan ushbu huquqlar fuqarolarning jamiyatda erkin va xavfsiz yashashini, davlat boshqaruvida faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Ushbu huquqlar va erkinliklarning himoya qilinishi fuqarolarni ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan rivojlanishiga yordam beradi. Fuqarolar o'z huquqlarini himoya qilish uchun turli vositalardan foydalanishlari mumkin, bu esa huquq va erkinliklarni to'laqonli amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Karimov, I.A. (2002). "O'zbekiston Konstitutsiyasi va qonun ustuvorligi".
3. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti.
4. Boboev, H.T. (2010). "Davlat va huquq nazariyasi". Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Normatov, U.T. (2015). "O'zbekiston huquqiy tizimi". Toshkent: Adolat.
6. Ziyo.net